

Sociologie Sociaal kapitaal

Sociaal kapitaal helpt iemand vooruit, wist heer Bommel al. Toch zijn er ook nadelen.

Door **Joep de Hart**

In de strips van Marten Toonder is het bezoeken van de Kleine Club een van de eerste dingen die heer Olivier B. Bommel steeds weer doet als de problemen hem boven het hoofd dreigen te groeien. Daar treft hij de andere notabelen van Rommeldam, en hij vertrouwt erop dat de leden van de Kleine Club het aan hun stand verplicht achten hem met raad en daad bij te staan. Dit soort *old boys networks* functioneert niet alleen door de gezelligheid, het samen weten te waarderen van een goed glas wijn. Ze kunnen ook als een krachtig selectiemechanisme werken bij stijging en daling op de sociale ladder. Met sociaal kapitaal wordt geduid op zulke sociale netwerken, en de normen en het vertrouwen die mensen op basis hiervan ontwikkelen. Sociaal kapitaal kan als middel fungeren om maatschappelijke ambities te verwezenlijken en als hulpbron bij het zoeken naar oplossingen voor gezamenlijk ervaren problemen.

Er zijn nog wel meer illustraties te geven van de effecten van sociaal kapitaal.

Zo hebben Joodse diamanthandelaren in Brooklyn en Antwerpen de kosten van hun transacties door de jaren heen laag weten te houden doordat zij onderling nauwe culturele, religieuze en familiebanden onderhielden. Het vertrouwen dat zij daardoor in elkaar stelden en de veilige omgeving die dat opleverde, drukten de kosten van complexe contracten, verzekeringen en rechtsbijstand aanzienlijk. Eventuele kortetermijnvoordelen, verkregen door oneerlijke praktijken, werden tenietgedaan door uitsluiting zodra je slechte naam in deze netwerken werd rondgepraat. Een ander voorbeeld zijn de onderwijsprestaties van uw kind. Die zijn niet alleen afhankelijk van zijn of haar talent en de inzet van leerkrachten. Wat ook een rol speelt, is het sociaal kapitaal waarover uw kroost en u beschikken: de relaties met medeleerlingen, de betrokkenheid van u en andere ouders bij de school, en de sociale contacten tussen ouders, leerlingen en docenten.

Bij alle positieve gestemdheid over het begrip sociaal kapitaal passen wel een paar kanttekeningen. Om te beginnen geldt voor sociaal kapitaal wat ook voor financieel kapitaal geldt: het is ongelijk verdeeld – tussen samenlevingen en gemeenschappen, tussen sociale milieus en individuen.

In de tweede plaats bestaan er verschillende typen van sociaal kapitaal. Bekend is het onderscheid van de Amerikaanse politoloog Robert Putnam tussen sa-

menbindend sociaal kapitaal (*bonding social capital*) en overbruggend sociaal kapitaal (*bridging social capital*). Bij de eerste variant gaat het om sociale netwerken van mensen die op elkaar lijken: hier geldt het aloude soort zoekt soort. Typische voorbeelden zijn de *old boys networks* die al ter sprake kwamen, organisaties

Sociaal kapitaal bindt de groep, maar kan ook je vrijheid sterk beknotten

van plattelandsvrouwen en migrantenorganisaties. Ook bij oude volksbuurten, de harde kern van supportersclubs en zogenoemde zwartekousenkerken is traditioneel veel samenbindend sociaal kapitaal aanwezig. De hoeveelheid overbruggend sociaal kapitaal is er veel geringer. Overbruggend sociaal kapitaal heeft betrekking op sociale relaties tussen mensen die juist in allerlei opzichten van elkaar verschillen. Voorbeelden zijn de oude volkskerken, de Rotary-afdelingen en veel open internetcommunity's, waar vogels van uiteenlopende pluimage elkaar treffen.

In de derde plaats zijn de effecten van sociaal kapitaal niet per definitie heilzaam. Samenbindend sociaal kapitaal kan

leiden tot het stellen van buitensporige eisen aan de groepsliden, die hun vrijheid sterk beknotten, zoals bij sekten en extremistische politieke bewegingen. Het kan economische groei belemmeren doordat het aanzet tot lobbyen met slechts oog voor de belangen van de eigen groep, het kan verbonden zijn met allerlei vormen van vriendjespolitiek en mensen zeer tot hun nadeel afsnijden van maatschappelijke ontwikkelingen en informatiestromen. Verder kan het gepaard gaan met een schaduwwereld waarin gedragsregels gelden die op gespannen voet staan met die van de rest van de samenleving. Een klassiek voorbeeld is de maffia.

Over de hoeveelheid en het soort sociaal kapitaal waarover moderne westerse samenlevingen beschikken, wordt druk gedebatteerd in de sociale wetenschappen. Putnam is op dit punt uitgesproken pessimistisch. Al decennialang ziet hij in de Verenigde Staten het sociaal kapitaal in al zijn verschijningsvormen afnemen, uitgedrukt in de metafoor dat de Amerikanen steeds vaker alléén bowlen in plaats van in verenigingsverband. Voor ons land beschikken we alleen over goed vergelijkbare gegevens voor de afgelopen decennia. Die wijzen niet op een algemene sterke erosie van sociaal kapitaal. Wel op teruggang binnen bepaalde sectoren en op specifieke kenmerken.

Joep de Hart is onderzoeker bij het Sociaal en Cultureel Planbureau.